

Latabár Árpád „szocialista művészerkölcstört sértő” eljárása ⁽¹⁾

„Latabár Árpád és a lelkész ezt követő személyes megbeszélések Latabár Árpád érdeklődött a híztott sertés súlya iránt, mire a lelkész válasza az volt, hogy az elképzelés szerint 150 kg-os lesz. Tekintve, hogy Latabár Árpád egymaga egész estét betöltő műsort nem vállal, felajánlotta négytagú együttes fellépését. Ekkor a lelkész érdeklődött a művésznél, hogy négy tagú együttesnek megfelelő-e egy 200 kg-os sertés juttatása. Latabár Árpád válasza az volt, hogy ezért az ellenszolgáltatásért hajlandó a brigáddal 2 egymás utáni előadást tartani, s Latabár vállalja az előadással járó költségeket is.”

Bevezetés

Latabár Árpád (1903-1961) a híres Latabár színész-dinasztia tagja, Latabár Kálmán öccse. Színészi pályája fiatalon, 16 éves korában indult el, a színiiskolában azonban a későbbiekben sem képezte magát. A második világháború előtt Magyarországon és külföldön számos helyen lépett fel. 1945 után 1949-ig a Fővárosi Operettszínházban, ill. revüszínházakban szerepelt nagy sikerrel. 1949-1951 között a Fővárosi Varietében, 1950-51-ben a Kamara Varietében, 1951-ben a Kívárietében, 1951-1954 között a Fővárosi Víg-, 1953-1954-ben pedig a Fővárosi Operettszínházban működött. 1955-1957 között a Vidám Színpad egyik legjelentősebb nevetettő alakja.

Az évtizedek során jeles karakterszínésszé vált, és főként a vidámabb szerepekben vállalt alakításai és humora tették bátyja mellett ismertté és elismertté. Fanyar önróniája, valamint jellegzetes mozgáskultúrája szintén elválaszthatatlanok voltak egyéniségétől. 1927-1933 között Kálmán bátyjával együtt zenés artistaszámokkal turnézott külföldön. Többek között a világhírű rendező, Max Reinhardt színházában is felléptek (*A két Ajax*; Offenbach: *Szép Heléna*), aki az európai fiatal színésznemzedék legjobbjának tartotta a testvérpárt. A kritikusok Buster Keatonhoz és Chaplinhez hasonlították őket. Gyakran lépett fel testvérel groteszk duettszámokban. Az egyik legismertebb szerepe a Keleti Márton rendezte 1949-es Málnás Miska című filmhez köti, amelyben a két degenerált arisztokratát, Mixi és Pixi gróft játszották.

Főbb szerepei: *Ajay* (Offenbach: Szép Heléna); *Dani* (Szántó M.: Bolondóra); *Vili* (Eisemann Mihály: Meseáruház); *Flórián* (Huszka Jenő: Erzsébet); *Gábor* (De Fries: Száz piros rózsa); *Feri bácsi* (Kálmán Imre: A csárdáskirálynő); *Sasek* (Eisemann Mihály: Bátyásétány 77); *Rottenberg gróf* (Jacobi Viktor: Leányvásár).

Az ötvenes évek során a színészek színházon kívüli fellépéseit, népművelési minisztériumi rendeletekkel szabályozták. Az ún. hivatásos előadóművészek egyedül (pontosabban legfeljebb két közreműködővel) megtartott korabeli fellépéseit, ill. csoportos előadásait is megkülönböztették egymástól. Hivatásos előadóművész csak a Népművelési Minisztérium működési engedélyével lehetett valakiből. Mindezekon túlmenően a különböző fellépéseket és rendezvényeket az 1952-ben létrehozott (és szervezetében, működésében többször átalakított) *Országos Filharmónia* nevű közvetítő szerven keresztül lehetett csak megszervezni. Ebbe beletartoztak az alkalmi rendezvények, valamint a Filharmónia hatáskörébe kerültek a klasszikus zene mellett az esztrádműfaj különféle ágazatai is. A művészek megfelelő díjazását és a rendezvény adatait egy ún. közvetítő lapra vezették fel, amelyet a rendező szervekhez kellett eljuttatni. Az önállóan kivitelezett fellépés tiltott volt. 1954-ben a fellépések díjait is rendelettel, és egyben forintosítva szabályozták. Az ekkor meghatározott összegektől csak miniszteri engedéllyel volt lehetséges eltérni. Vidéki fellépések esetén a meghatározott díj 10%-al megnövelt összegét kellett fizetni.

Latabár Árpád 1956 elején egy vigyázatlan tettet követett el: sertéshúst, pontosabban vágott disznót szeretett volna szerezni, ami az akkori viszonyok között meglehetősen nehéz volt még egy híres színész számára is. A vágásokat és a húsvásárlást szigorú engedélyhez köztették.

Latabár Árpád, egy vidéki ismerőse, a Fejér megyei Mezőszilas településen szolgáló református lelkész segítségével falusi fellépése ellentételezésekként egy 200 kilogrammos disznóhoz, ill. annak húsához kívánt jutni. A lelkész ezt a falu vezetőségével megbeszélte, és a feltételeket elfogadva meghívták a művészt egy egynapos, két alkalmas tartalmazó fellépésre. Latabár több színész kollégájával (Mednyánszky Ági, Véninger László és Szemes László) utazott erre a vidékre, ahol megtartották előadásukat (azt nem lehet tudni, hogy mit adtak elő). A fellépés minőségére vonatkozóan eltérő vélemények maradtak ránk, az ügyet indító, a tanácsokat ellenőrző szerv szerint az *nívótlan* volt, azonban a minisztériumi vizsgálat szerint az előadás színvonala nem volt kifogásolható, csupán annak teljes mértékű kabaré-jellegét bírálták.

A műsor után az ellentételezésként beígért 200 kilónyi disznóhúst azonban a falusiak nem tudták átadni, ugyanis csak egy 153 kilós sertést tudtak beszerezni és levágnatni. A maradék 47 kilónyi különbözetet pénzben fizették meg. Ez a kifizetés okozott később gondot, ugyanis a minisztériumi vizsgálat során kiszámolták a színészeket helyesen megillető összeget, és eszerint túlfizették a fellépő művészeket. A négy színészt a korabeli szabályok alapján kb. 3474 Forint illette volna meg, azonban természetben (húsban) és pénzben 4419 Forintnyi ellentételezést kaptak, vagyis 945 Forinttal többet a kelletténél. A természetben történő fizetést egyébként a korabeli szabályok nem tiltották, ennek ellenére a hatóságok nem nézték jó szemmel - ráadásul ilyen neves színész esetében.

Az esetre a Minisztertanács Titkársága bukkant rá a község munkájának ellenőrzése során. Nehezményezték a természetben kifizetett fellépti díj mértékét, valamint a fellépés körülményeit, és felkérték a kulturális életet irányító Népművelési Minisztériumot az ügy teljes körű kivizsgálására. A minisztérium Ellenőrzési Osztálya helyszíni ellenőrzést tartott Mezőszilason, és részletesebb, de árnyaltabb eredményre jutottak, mint a Minisztertanács Titkársága. Erős kritikával illették a közvetítő lap nem megfelelő kezelését, a disznóhús árának átszámolását, és a túlfizetés tényét. Az Országos Filharmóniát is felelősnek tartották a hanyag munkáért, ugyanis ők ismerték a fellépés körülményeit.

A vizsgálat végén a népművelési miniszterhelyettes, Kállai Gyula írásbeli figyelmeztetésben részesítette Latabár Árpádot annak „helytelen eljárásáért”. Ezen kívül egy hónapig megtiltották számára, hogy vidéki fellépéseket vállaljon. Havas Jenőt, az Országos Filharmónia igazgatóját is írásbeli figyelmeztetésben részesítették, a Minisztertanács Titkársága Tanácsszervek Osztálya (Bányai Lajos) pedig tájékoztatást kapott a figyelmeztetések megtörténtéről.

Az iratok a Magyar Országos Levéltárban őrzött korabeli Népművelési Minisztérium Ellenőrzési Osztálya iratanyagában maradtak fenn. Az ügyről készült Minisztertanács titkársági átiratot, valamint a Népművelési minisztériumi jelentést rövidítés nélkül adjuk közre, míg a Minisztérium írásbeli figyelmeztetését tartalmazó kiadmányozott fogalmazványából csak a Latabár Árpádra vonatkozó részt közöljük. Az iratokban esetenként előforduló nyilvánvaló elírásokat javítottuk, a többi [!] jellel jeleztük, a levelekben előforduló rövidítéseket is ilyen zárójellel oldottuk fel.

Források

A Minisztertanács Titkárságának átirata a Népművelési Minisztériumhoz Latabár Árpád és művésztársai mezőszilasi fellépése ügyében 1956. április 17.

Minisztertanács Titkársága
Tanácsszervek Osztálya

Darabos Iván Elvtársnak
miniszterhelyettes
Budapest

Kedves Darabos Elvtárs!

Az elmúlt hónapban az Állami Ellenőrzés Minisztériumával közösen megvizsgáltuk Fejér megyében Mezőszilas és Kisláng községi tanácsok végrehajtó bizottságainak munkáját.

Mezőszilas községben a népművelési munkával kapcsolatban észlelt sok hiányosság közül az alábbiakra hívom fel a figyelmedet:

A helybeli református pap kezdeményezésére a községi kultúrotthon igazgatója február hó 6-án Budapest-i [!] művészek felléptével műsoros előadást rendezett.

Latabár Árpád megállapodott a református pappal és a kultúrotthon igazgatójával, hogy az előadáson hajlandó fellépni, Mednyánszky Ági, Véninger László és Szenes László művészekkel, ha egy 200 kg-os hízott sertést kap.

Az előadást a Filharmónia engedélyével megtartották, községi viszonylatban igen magasan felemelt helyárrakkal, hogy a bevételből a sertést megvásárolhassák.

A sertést a begyűjtési megbízott szerezte. Latabár Árpád nevére szóló vágási engedélyt Budapestről vitt. Mivel nem sikerült csak 153 kg-os [kilogrammos] sertést vásárolni, a hiányzó 47 kg árát 23 Ft-jával Latabár Árpádnak kifizették.

Így Latabár Árpád és másik három művésztársa egy szombat délutáni és esti előadásért 4600 Ft-ot vett fel. Ehhez járult még 300 Ft, melyet az állami gazdaságnak fizettek ki nevezettek étkeztetéséért és szállás költségeiért.

A község lakossága körében ez igen nagy felháborodást váltott ki. Véleményük: nem ilyen nivójú műsort vártak budapesti művészekről.

Annak ellenére, hogy a kultúrotthon igazgatója ezt felsőbb szerveinek jelentette, vizsgálatunk időpontjáig jelentésére még választ nem kapott.

Légy szíves az ügyet kivizsgáltatni és nevezett művészeket felelősségre vonni.

Az ügy elintézéséről szíves tájékoztatásod várom.

Budapest, 1956. április 17.

Eltvársi üdvözléssel:
Bányai Lajos

MOL XIX-I-3-r-115. t.-183/115-1/1956 (7. doboz). (Magyar Országos Levéltár, Népművelési Minisztérium Ellenőrzési Osztálya.) Eredeti, gépelt tisztázata.

A Népművelési Minisztérium Ügyeleti Csoportjának jelentése a fellépés körülményeiről 1956. május 16.

Minisztériumi Titkárság
Ügyeleti Csoport

183/115-1/1956.

Jelentés

Tárgy: Latabár Árpád és művésztársainak 1956. február 6-ai mezőszilasi szereplésének vizsgálata

A Minisztertanács Titkársága Tanácsszervek Osztálya átirata alapján Kállai miniszterhelyettes elvtárs utasítására vizsgálatot folytattunk a fenti tárgyban. Ennek során beszéltünk Latabár Árpád, Mednyánszky Ági, Szenes László és Véninger László művészekkel, Havas Jenővel az Országos Filharmónia igazgatójával, Dobó Bélával az Országos Filharmónia csoportvezetőjével, és a helyszíni kiszállás során Csanádi Imrével a mezőszilasi községi tanács VB [Végrehajtó Bizottság] elnökével, Nádori Géza mezőszilasi kultúrotthon igazgatóval, és Draskóczy István mezőszilasi református lelkésszel. A vizsgálat alapján a következőket állapítottuk meg:

1.) 1956. január havában Latabár Árpád Draskóczy István mezőszilasi lelkésznek, régi ismerősének, baráti beszélgetés során elmondta Budapesten, hogy disznóvásárlási szándéka van, és ehhez segítségét kérte. A lelkész a beszélgetés nyomán a mezőszilasi tanácsnak azt az ötletet vetette fel, hogy lehetséges-e ezt a disznóvásárlást úgy megoldani, hogy Latabár Árpád hízott sertés ellenében Mezőszilason fellépjen. A tanács illetékes képviselői az ötletet magukévá tették és megkérték a lelkészt, hogy ennek részleteit Latabár Árpáddal beszélje meg. Latabár Árpád és a lelkész ezt követő személyes megbeszélésekor Latabár Árpád érdeklődött a hízott sertés súlya iránt, mire a lelkész válasza az volt, hogy az elképzelés szerint 150 kg-os [kilogrammos] lesz. Tekintve, hogy Latabár Árpád egymaga egész estét betöltő műsort nem vállal, felajánlotta négytagú együttes fellépését. Ekkor a lelkész érdeklődött a művésznél, hogy négy tagú együttesnek megfelelő-e egy 200 kg-os sertés juttatása. Latabár Árpád válasza az volt, hogy ezért az ellenszolgáltatásért hajlandó a brigáddal 2 egymás utáni előadást tartani, s Latabár Árpád az előadással járó költségeket is (útiköltség, szerzői jogdíj, közvetítési díj). A lelkész a beszélgetés eredményét közölte a községi tanács képviselőivel, akik ezt magukévá tették, és ugyanakkor megkérték, hogy erről értesítse Latabárt. Tehát két előadás természetbeni értékét a „közvetítő” szerepét betöltő lelkész ajánlotta fel, Latabár Árpád elfogadta, s megállapodást a községi tanács és kultúrotthon igazgató tudomásul vette.

A községi tanács az előadást a Filharmóniától szabályosan megrendelte, a Filharmónia a közvetítési lapot - amely a műsoron kívül a művészek tiszteletdíját és az ezenkívül felszámítandó költségeket tartalmazza - 1956. január 30-án kiállította, de azt Latabár Árpád kérésére neki adták ki. Latabár a közvetítési lapot a rendező szervnek nem mutatta meg, így annak nem volt tudomása arról, hogy szabályszerűen milyen összeg illeti meg a művészeket.

A két előadás megtartására 1956. február 6-án került sor. Az előadás után a rendező szerv Latabár Árpádnak 153 kg-os sertést adott - mivel nagyobbat szerezni nem tudott -, a 47 kg-os különbözetet 23 Ft napi áron készpénzben térítette meg. Megjegyzendő, hogy a 47 kg sertés ára 1081 Ft lett volna, amiből Latabár Árpád csak 900 Ft-ot kapott kézhez. A rendezőszerv 81 Ft-ot a hentes és a két pénztáros díjazására használt fel. A még hiányzó 100 Ft kifizetésének mellőzését kérték arra való hivatkozással, hogy ezt már a bevételből fedezni nem tudják. Ezt Latabár Árpád tudomásul vette.

Latabár Árpád a művészbriád tagjai közül Mednyánszky Ági tiszteletdíját saját kérésére készpénzben, Szenes és Véninger művészeket disznóhússal fizette ki.

2.) A négy tagú művészegyüttest a rendelet szerint megillető díjazás és a rendező szerv részéről adott természetbeni, illetve forint összegű díjazás aránya a következő:

A négy művész tiszteletdíja 2 előadás után: 2260 Ft.
A négy művész közvetítési díja 2 előadás után: 339 Ft.
A négy művész szerzői jogdíja 2 előadás után: 272 Ft.
A négy művész útiköltsége oda és vissza (gyorsvonat párnás Simontornyára, Simontornyától autóbusszal) 2 előadás után: 602,20 Ft.
Összesen: 3474,20 Ft.

A felsorolt költségeken kívül a vidéken szereplő művészeket napidíj és szállásköltség felszámolása illeti meg. Ebben az esetben azonban a napidíj és szállásköltség felszámítása nem jogos, tekintettel arra, hogy az élelmezésről és szállásról a rendezőszerv gondoskodott.

A rendezőszerv részéről adott díjazás:

153 kg-os sertés ára [tlag] 23 Ft	3519 Ft
A különbözet készpénzben fizetve:	900 Ft.
Összesen:	4419 Ft.
Túlfizetés:	944,80 Ft.

Véleményünk szerint a művészek természetbeni honorálása nem helyes, bár az írott rendelkezés kifejezetten nem tiltja, s tudomásunk szerint ez nem ritka gyakorlat művészeink körében. *Latabár Árpád - ettől függetlenül - hibát követett el, mert amikor a „közvetítő” lelkész felvetette a természetbeni honorálás lehetőségét, nem közölte vele, hogy a művészegyüttest milyen összegű pénzbeli járandóság illeti meg a 2 fellépésért, és - helytelenül - nem annak megfelelő értékű sertés megszerzéséhez kérte a rendezőszerv segítségét. Tekintve, hogy a törvényes díjazást feltüntető lapot magánál tartotta, s nem adta át a rendezőszervnek, így annak nem volt tudomása arról, hogy milyen összeg illeti meg a művészeket, s hogy aránylik ez az összeg az ő természetbeni juttatásukhoz. Latabár Árpád az elszámolásakor tudta, hogy disznó vételára 23 Ft volt, mert a különbözetet is ennyiórt számolta el részére a rendezőszerv. Ennek ellenére a természetbeni juttatáson felül elfogadta a 900 Ft készpénzt is, jóllehet már a 153 kg-os sertés vételára is 44,80 Ft-tal meghaladta azt az összeget, ami őket megillette.*

A Minisztertanács átírta s a községi tanácsnak az Országos Filharmóniához írt levele is tartalmaz olyan utalást, hogy a műsor nivótlan volt, a közönség csalódott. A helyszíni beszélgetések alapján azt a benyomást szereztük, hogy nem a műsor színvonala ellen volt kifogás, hanem a községi tanács és a kultúrotthon vezetői utólag úgy értékelik, hogy az ilyen típusú kabaré rendezvények helyett a jövőben más műfajú rendezvényeket kell szervezni, ezek jobban megnyerik a község lakosságának tetszését (pl. népdal est, hangverseny, stb.).

2.) A február 6-i mezőszilasi fellépéssel kapcsolatos szabálytalanság - a Minisztertanács átíratától és az annak alapján elrendelt minisztériumi vizsgálatától függetlenül - már korábban is ismeretes volt a Filharmónia, s annak igazgatója: Havas elvtárs előtt. A községi tanács és a Filharmónia között több levélváltás történt ebben az ügyben, azonban a Filharmónia érdemleges felelősségre vonást nem alkalmazott az ügyben Latabár Árpáddal szemben. *Havas Jenő elvtárs, a Filharmónia igazgatója mulasztást követett el a szükséges felelősségre vonás mellőzésével.*

Javaslatok.

1. Kállai elvtárs részesítse írásbeli figyelmeztetésben Latabár Árpádot a szocialista munkaerőkölcstől sértő eljárása miatt, és a Filharmónián keresztül a határozat vételétől számított egy hónapi időtartamra tiltassa el vidéki fellépésektől. Ez az intézkedés az esetleg már kiközvetített és lekötött vidéki fellépésekre nem vonatkozik.

2. Kállai elvtárs részesítse írásbeli figyelmeztetésben Havas Jenő elvtársat, az Országos Filharmónia igazgatóját az ügyben helytelenül eljáró Latabár Árpád felelősségre vonásának elmulasztása miatt.

Budapest, 1956. május 16.

Gönczi Imre
főelőadó

Kapják:

Darabos Iván miniszterhelyettes
Kállai Gyula miniszterhelyettes

Minisztertanács (jelentésből kivonat)
Országos Filharmónia

Jelzet: MOL XIX-I-3-r-115. t.-183/115-1/1956 (7. doboz). (Magyar Országos Levéltár, Népművelési Minisztérium Ellenőrzési Osztálya.) Eredeti, gépelt tisztázat.

Latabár Árpád 1956. május 26-ai írásbeli figyelmeztetése

Latabár Árpád színművész

Budapest
Malinovszky [!] faszor 5.

A Népművelési Minisztérium Titkársága a Minisztertanács átírata alapján vizsgálatot tartott a 4 tagú művészegyüttesük 1956. február 6-i mezőszilasi fellépésével kapcsolatban. A rendelkezésemre bocsátott jelentésből megállapítottam, hogy Ön hibát követett el azáltal, hogy amikor felvetődött a mezőszilasi 2 előadás természetbeni honorálásának (hízott sertés) lehetősége, nem közölte, hogy a művészegyüttest milyen összegű pénzbeli járandóság illeti meg, és nem annak megfelelő értékű természetbeni juttatás megszerzéséhez kérte a rendező szerv segítségét. Tekintve, hogy a törvényes díjazást feltüntető közvetítőlapot magánál tartotta - s nem adta át a rendezőszervnek -, így annak nem volt tudomása arról, hogy milyen összeg illette volna meg Önöket, és hogy ez az összeg hogy aránylik az általuk adott természetbeni juttatáshoz. Így a rendező szerv a 2 előadásért az előírt díjazásnál természetben és készpénzben többet fizetett ki.

A fenti ügygel kapcsolatban helytelen eljárásért figyelmeztetésben részesítem és intézkedtem, hogy a Filharmónia a levél vételétől számított egy hónapig ne közvetítse ki Önt vidéki szereplésre. Ez az intézkedés az esetleg már kiközvetített és lekötött fellépésekre nem vonatkozik.

Exp[ediálva] 1956. V. 26.

[Hartha, Gönczi és valószínűleg Kállai kézjegyekkel, Pálfainé és Csikai láttatásával.]

Jelzet: MOL XIX-I-3-r-115. t.-183/115-1/1956 (7. doboz). (Magyar Országos Levéltár, Népművelési Minisztérium Ellenőrzési Osztálya.) Eredeti, gépelt és kiadmányozott fogalmazvány.

Címkék:

[Fővárosi Operettszínház](#) ^[2]

[Latabár Árpád](#) ^[3]

[Országos Filharmónia](#) ^[4]

[Népművelési Minisztérium](#) ^[5]

Kiadás: 9. évfolyam (2009) 5. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/latabar_arpad_szocialista_muveszerkolcsot_serto_eljarasa.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/latabar_arpad_szocialista_muveszerkolcsot_serto_eljarasa.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/fovarosi-operettszinhas>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/latabar-arpad>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/orszagos-filharmonia>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nepmuvelési-minisztérium>